

הריגת יתוש מציק ביום טוב

מבוא – המלאכות שהותרו ביו"ט לצורך אוכל נפש

1. שמות (פרשת בא) פרק יב פסוק טז

(טז) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם פֶּלִי-מִלֵּאכָה לֹא-יַעֲשֶׂה בָהֶם אָדָם אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבָדוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם:

המשנה נותנת כלל שהותרו ביום טוב מלאכות לצורך אוכל נפש

2. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב

משנה. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד.

ולמעשה הותרו רק מלאכות מלישה והלאה ונלמד מסמיכות חיוב שמירת המצות, שמעיקר הדין הוא מלישה, לענין היתר מלאכה ביום טוב

3. תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב

ומניין שאין בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין. רבי יוסי בשם רבי שמעון בן לקיש כל מלאכה לא יעשו בהם עד ושמרתם את המצות. תני רבי יוסה בעי כלום למדו לתבשיל אלא מיכן. ר' יוסה לא אמר כן. אלא ר' יוסה בשם רבי שמעון בן לקיש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. עד ושמרתם את המצות. תני חזקיה ופליג אך הוא הרי אלו מיעוטיין שלא לקצור ולא לטחון ולא להרקיד ביום טוב. וכ"כ הרשב"א

כמו כן הותרה **השחיטה** ביום טוב והמלאכות הנלוות אליה כמובא בגמרא להלן

'מתוך' – מלאכות שהותרו אגב אוכל נפש גם לצרכים אחרים

היתר מתוך בהוצאה והבערה

4. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יב עמוד א

משנה. בית שמאי אומרים: אין מוציאין מרשות היחיד לא את הקטן, ולא את הלולב, ולא את ספר תורה לרשות הרבים. ובית הלל מתירין.

גמרא. גמרא. תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבדימי: השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה. אמר ליה: דאמר לך מני - בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל - הא אמרי: מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. **הכא נמי, מתוך שהותרה שחיטה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך.**

...ואף רבי יוחנן סבר: במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פליגי. דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: - המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו - לוקה חמש. לוקה משום מבשל גיד, ולוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, - ולוקה נדף יב עמוד ב] משום הבערה. אמר ליה: פוק תני לברא! **הבערה ובשול** אינה משנה.

ואם תמצא לומר משנה - בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי לא אמרינן מתוך שהותרה **הבערה** לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל, כיון דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי, מתוך שהותרה **הבערה** לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. (כלומר שלא לצורך אוכל נפש אבל צריך צורך יום טוב).

שיטות הראשונים - מלאכות שהותרו שלא לאוכל נפש

למאירי דין מתוך קיים רק בארבע מלאכות מסוימות 'הנעשות תמיד לצורך אכילה' הוצאה, הבערה,

5. בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף יב עמוד א

לא הוצאה בלבד אמרו עליה שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה אלא אף בכל הדברים שהם נעשות תמיד לצורך אכילה כגון כך ונמצאו בדין זה ^אהבערה [^בושחיטה] ^גוהבערה נראה צ"ל הוצאה ^דובישול הוזכרו בסוגיא זו ואפייה בכלל בישול הוא וכל אחת מאלו שנעשית לאיזה צורך שיהיה לכל נפש כגון גחלת לחמם ושחיטה וצריך לדם או למצוה כגון הבערת חמץ בפסח וכן כלם כיוצא באלו מותר לכתחלה.

...שאר מלאכות אין אומרים עליהם מתוך ... לרש"י דין מתוך קיים בכל המלאכות השייכות באוכל נפש.

התוספות סובר שבכלל מלאכות שהותרו מכח 'מתוך' כוללים גם בנין אלא שלמעשה נאסר מטעם אחר

6. תוספות מסכת שבת דף צה עמוד א

...תימה לר"י כיון דמותר לגבן בי"ט מן התורה באפשר לעשותו מערב יום טוב אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר לעשותו אם כן נפל ביתו בי"ט יהא מותר לבנותו בי"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאוכל בתוכו שלא יכנו שרב ושמשי. וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביום טוב.

לרמב"ם דין מתוך קיים רק בהוצאה והבערה (להבנת רוב האחרונים)

7. רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה ז

כל מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה

חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה, לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אף על פי שאינו לצורך אכילה,

ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ואפייה ולישה וכיוצא בהן,

וכל שאין בהן צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן.

על דברי הרמב"ם באיסור בישול לנכרי מסביר המ"מ שאין במלאכה זו היתר כללי ביו"ט

8. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק א הלכה יג

...לדעת רבינו בדין ההוצאה מותר גמור הוא אבל אפיה ובישול לצורך בהמה אסור:

פסיקת האחרונים

הלבוש פוסק שאומרים מתוך רק בהוצאה והבערה

9. לבוש אורח חיים סימן תצה סעיף א

וכל מה שהוא לצורך אוכל נפש מותר לצורך אוכל נפש דוקא, חוץ מהוצאה והבערה שמותרים אפילו שלא לצורך אוכל נפש, דמתוך שהותרו לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא בהם צורך קצת כאשר יתבאר בעזה"י: וכ"כ פמ"ג משב"ז תקיד א שהבין כך בדעת המג"א.

במשנ"ב על דברי השו"ע שהביא דין' מתוך' להוצאה והבערה הרחב דין זה גם לשחיטה ובישול

10. משנה ברורה סימן תקיח ס"ק א

(א) מתוך שהותרה הוצאה וכו' - וכן הדין בהבערה ושחיטה ואפיה ובשול שהם מלאכות השייכות לאוכל נפש אמרינן בהו מתוך וכו'. דאף דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם קיבלו חז"ל דהכונה הוא אותן מלאכות הרגילות להעשות לצורך אוכל נפש אפילו אם עתה אין כונתו לצורך אכילה התירה התורה - ובכה"ח כתב בנוסף להוצאה ' וכן שאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפיה ובישול'.

11. נשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל פ סעיף א

לפי שמצינו י"ב מלאכות כדאי' בפ' כלל גדול שהם לצורך אכילה והם, הקוצר והמעמר והדש והזורה והבורר והטוחן והמרקד והלש והאופה, וכן הצד והשוחט והמפשיט... המלאכות אשר נעשו בדברים שיאכל והם השייכים רק לא"נ מותר, אבל שאר מלאכות כמו הבנין והכיבוי אף על פי שעשאו בא"נ לוקה שאלו מלאכות לא התירה התורה כלל אפילו לצורך א"נ, דלא התירה התורה רק מלאכות שאינם שייכים ונוהגים רק בא"נ, ואלו מותרים לגמרי אפי' שלא לצורך כלל, דהתורה הטילה תנאי באיזה מלאכה אסרתי לך אותן שאינם שייכים ומיוחדים לא"נ, אבל אלו המיוחדים לא"נ לא אסרתי לך כלל.

מה נקרא 'צורך' להתיר מכח 'מתוך'

בספר מלכים אמניך הביא בשם הרב קמניצקי להתיר להרוג יתוש ביום טוב ותמה עליו מדברי המשנ"ב בשם הרה"צ שהתיר בזה בחול המועד

12. משנה ברורה סימן תקלג סעיף קטן כ

זבובים ויתושים אם הם מצערין את האדם מותר להורגן בחוה"מ דאין לך צורך אדם גדול מזה ואע"ג דמצוי להבריחם מיד יחזרו עליו [רדב"ז ח"ב סימן תשכ"ו]:

הגמרא מסייגת היתר מתוך לצרכים שהם שוים לכל אדם ולא לצורך של מיעוט ממונך

1. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד א

...רב פפא משמיה דרבא אמר: ביום טוב שרי, בשבת אסור. א"ל רב פפי לרב פפא: מאי דעתך? מתוך שהותרה חבורה לצורך אוכל נפש מנו שחיטה. - הותרה נמי שלא לצורך, אלא מעתה, מותר לעשות מוגמר ביום טוב, דמתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך! אמר ליה, עליך אמר קרא: אך אשר יאכל לכל נפש, דבר השווה לכל נפש מותר ונעילה קזה לכל אכל מוגמר אינו אלא למפונקים

2. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ו עמוד א

אמר רבא: מת ביום טוב ראשון - יתעסקו בו עממים, מת ביום טוב שני - יתעסקו בו ישראל,

דעת הרמב"ן שהוצאת המת לא נחשבת צורך כיון שאין בה הנאת הגוף

3. תורת האדם שער הסוף - ענין ההוצאה

ויש אומרים שלא הוצרכו עממין אלא לקבורתו של מת ולתפירת בגדיו וכיוצא בהן מאבות מלאכות, אבל טלטולו והוצאתו במטה לבית הקברות מותר על ידי ישראל, לפי שהטלטול על ידי ככר או תינוק אינו גרוע מחמה לצל, וההוצאה מותרת היא דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כדברי ב"ה, (וכ"כ הרא"ש שהובא בטור תקכו)

...ולפי דעתי שטעו בטלטול וטעו בהוצאה, לפי שהוצאת מת לקבורה כהוצאת אבנים לבנין הוא שאין ב"ה אומרים בה מתוך, משום דלא שייך מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה. (וכ"כ הרשב"א וכן נוטה הגר"א)
...ובעינין נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללבושן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא.

הרמב"ם הביא את דברי הגמ' לכפות כלי על חמץ

4. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ח

ואם מצאו ביום טוב כופה עליו כלי עד לערב ומבערו

ויש להבין מדוע לא לשרוף אותו במקומו. מסביר הכסף משנה שבשריפת החמץ אין הנאת הגוף ולכן אסורה ביום טוב למרות שהותרה הבערה

5. כסף משנה הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ח

[ח] ואם מצאו ביום טוב כופה עליו כלי וכו'. הקשו בהגהות יבערנו במקומו והא אית ליה לר' יהודה מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ותיצרו דהכא איירי בשבטלו.

ולדעת ה"ה שכתב דאפילו לא ביטל עסקינן י"ל שכשהתירו הבערה שלא לצורך ה"מ בשיש צורך היום קצת וכו"ל הא איכא צורך היום כיון דאיכא מצוה ליתא דהא שריפת קדשים מצוה עשה ואינו דוחה יום טוב ועוד דהא אמרינן בספ"ק דכתובות (דף ז'). דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה השווה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף.

הגרשז"א מסביר שצורך נחשה דבר שאתה זקוק לו באופן חיובי ולא דבר שאתה מעוניין להפטר ממנו

6. מאורי האש לגרשז"א פרק ראשון ענף ב

ועפ"י הכלל הנ"ל לכולי עלמא בעינן שהצורך קצת יהיה דוקא שווה לכל נפש הוא משום דבעינן שיהיה מעין הצורך הגדול שעבורו הותרה עיקר המלאכה י"ל נמי שכמו שעיקר היתר ההבערה מאש המצויה דהיינו לצורך אוכל נפש הוא צורך חיובי כלומר שהוא רוצה בהבערת האש כדי שיוכל לאפות בו את פתו ולבשל בו את קדירתו שהוא רוצה בהם, אבל לא שרצונו הוא רק ללכות את העצים והכי נמי בעינן שגם הצורך קצת יהיה ג"כ בחיוב כלומר שהוא צריך את הדבר שהוא עושה בו את המלאכה בשביל צורך קטן. כגון הוצאת ספר תורה ולולב שהוא צריך להספר תורה והלולב כדי לקיים בהם מצוה אבל עכ"פ ההוצאה הוא לצורך כזה שהוא רוצה בקיומו של הספר והלולב והוי שפיר כמו הוצאת מאכל לאוכלו שהוא רוצה בהוצאתו בקיום המאכל וגם כאן כיון שהוא רוצה בקיום הדבר הוי שפיר מעין הצורך הגדול משא"כ שריפת קדשים והשבתת חמץ.... ולכן אין הבערה זו מותרת מטעם מתוך.

בשש"כ למד מיסוד זה איסור להרוג יתוש ביו"ט

7. שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק ב הערה מ

צורך קצת נקרא רק אם הצורך הוא חיובי, כלומר שהוא צריך את הדבר שבו עושה את המלאכה, והוא רוצה בקיומו, אבל כל שעיקר כוונתו לבער דבר מן העולם, כמו כיבוי נר כדי שיוכל לישן, שריפת חמץ ביום טוב של פסח, קטילת יתושים המפריעים לאדם - אסור.

בילקו"י (יו"ט עמ' שמג) הביא בשם הרב אלישיב להתיר ביתוש שמפריע לו בסעודה עצמה, וזה דווקא לרמ"א ואם אין לו מקום אחר ללכת אליו (בדין כיבוי בעת) אבל יתושים שנכנסים לאוכל זה אוכל נפש ממש ומותר.

(א) [סעיף א'] מתוך שהותר הוצאה לצורך וכו' וכן הבערה מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך כמ"ש לעיל רס"א תקי"א יעו"ש. וכן שאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה ובישול אלא שאם עשאו שלא לצורך כלל או לצורך חול י"א שאפ"ה אינו לוקה וי"א שלא הותרו אלו שלא לצורך אלא א"כ יש בו צורך היום קצת כקטן ולולב או צורך מצוה אבל כשאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל כהוצאת אבנים לוקה עליה כמ"ש המ"מ פ"א דין א' יעו"ש. ועיי' עוד לקמן או' י"ב ורס"א תקכ"ז:

ולענ"ד אין הכרח שסובר שהותר תפירה לצורך אוכל נפש ומתוכה רוצה להתיר שלא לצורך, אלא הביא דוגמא להמחשת 'צורך'.

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ה עמוד א

(הגמרא דנה מהיכ לומדים שציווי השבתה 'ביום הראשון' הוא בערב פסח ולא חג ראשון)

תניא נמי הכי: אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים - מערב יום טוב, או אינו אלא ביום טוב עצמו - תלמוד לומר לא תשחט על חמץ דם זבחי - לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים וכתוב כל מלאכה לא (תעשו) + מסורת הש"ס: [יעשה בהם] + ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה...

שמע מינה מדרבי עקיבא תלת; שמע מינה: אין ביעור חמץ אלא שריפה, ושמע מינה: הבערה לחלק יצאת כלומר שגם היא אב מלאכה ובאה ללמד אותנו שכשעושה מספר אבות מלאכות ביחד לוקה על כל אחת, ושמע מינה: לא אמרינן הואיל והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

אמנם בספר מלכים אומניד יא, הערה ד, בשם הרב קמינצקי כתב להתיר אך רבים כתבו לאסור וכן בחוט שני עמ' קיד; עבודת יום טוב יג, ו; ועוד. והוכיחו דבריהם גם ממ"ב תקלג, כ, על פי רדב"ז שהתיר להרוג יתושים המצערין את האדם בחנה"מ, משמע שביום טוב אסור.

ב נשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל פ סעיף א רצה ליישב מכאן את הסוברים שלא נאמר מתוך אלא בהבערה והוצאה שהרי למסקנה לא הוזכר לבית הלל בישול.

יש שרצו לומר בדעת הרמב"ם והמ"מ שסובר להקל במתוך בכל המלאכות שעיקרן לאוכל נפש. ודעת רוב האחרונים שאוסר. ראה פר"ח בהמשך.

מגיד משנה הלכות יום טוב פרק א הלכה ד

ושאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה אפילו עשאו שלא לאוכלן אינו לוקה כמו שיתבאר בפרק זה ושם בשל לכותים או לצורך חול אינו לוקה.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה יג, טו

אין אופן ומבשלין ביום טוב כדי להאכיל גוים או כלבים שנאמר +שמות י"ב+ הוא לבדו יעשה לכם ולא לגוים לכם ולא לכלבים..

המבשל ביום טוב לגוים או לבהמה או להניח לחול אינו לוקה שאילו באו לו אורחים היה אותו תבשיל ראוי להן, עשה לנפשו והותר מותר להאכיל ממנו לגוים ולבהמה.

ויש שרצו לומר בדעת הרמב"ם שסובר שנאמר מתוך בבישול וכ"כ בנשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל פ סעיף א:

ואין לומר דס"ל לרמב"ם דדוקא בהוצאה והבערה אמרי' מתוך אבל בכל שאר מלאכות לא אמרינן מתוך כדמשמע לכאורה פשטא דלישנא דרמב"ם, זה אינו, שהרי מוכח בביצה דאף בשחיטה אמרינן מתוך, וכן בבישול, כדאיתא שם להדיא, דא"ל ר' יוחנן לתנא, הבערה ובישול אינה משנה, וכמו שהוכיח כן המ"א בס"א תקי"ח.

המשנ"ב ברורה בתחילה מביא רק את המלאכות שהותרו בפירוש בגמרא. ולא כתב בורר וכדומה. אמנם בסיום דבריו הביא כלל שכל מה שהותר לצורך אוכל נפש ולכאורה כולל מלאכות נוספות. ויותר נראה שסובר כתוספות.

כף החיים אורח חיים תקי"ח:א'